
ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12: 342.726

І.М. Жаровська,
доктор юридичних наук, професор Інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”, м. Львів,
Р.Я. Шай,
кандидат юридичних наук, доцент
Інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”, м. Львів

**НОВІТНІ ОЗНАКИ ПРАВА В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН**

У статті розглядаються питання зміни права під впливом глобалізаційних процесів. Відзначено низку ознак трансформації права в умовах глобалізації: зміну сталих правових категорій, які існували донедавна; появу нових суспільних відносин, які потребують правового регулювання; зміну управлінсько-владних відносин, оскільки особа може активно впливати на органи державної влади та виступати реальним учасником правотворчого процесу; універсалізацію права; уніфікацію права; правову толерантність.

Ключові слова: право, глобалізація, ознаки, уніфікація, універсальність, трансформація.

В статье рассматриваются вопросы изменения права под влиянием глобализационных процессов. Отмечены следующие признаки трансформации права в условиях глобализации: изменение постоянных правовых категорий, которые существовали до недавнего времени; появление новых общественных отношений, требующих правового регулирования; изменение управленческо-властных отношений, поскольку человек может активно влиять на органы государственной власти и быть реальным участником правотворческого процесса; универсализация права; унификация права; правовая толерантность.

Ключевые слова: право, глобализация, признаки, унификация, универсальность, трансформация.

Paper deals with the issues of law change under the influence of globalization processes. The following signs of the transformation of law in the context of globalization are noted: the change of the permanent legal categories that existed until recently; the emergence of new social relations that require legal regulation; change of managerial-power relations, since a person can actively influence the organs of state authority and be a real participant in the law-making process; universalization of law; unification of law; legal tolerance.

Keywords: law, globalization, signs, unification, universality, transformation.

Глобалізація є явищем, що здійснює вплив на всі сфери суспільного існування. У загальному вигляді глобалізацію можна схарактеризувати як сукупність процесів становлення споріднених загальносвітових систем в економіці, фінансах, технології,

політико-правовій, інформаційній сфері, а також культурі та інших галузях людської життєдіяльності. Глобалізацію доцільно визначати як системну, багатоаспектну та різноманітну інтеграцію різноманітних державно-правових, економіко-фінансових і суспільно-політичних інститутів, ідей, принципів, зв'язків, морально-політичних, матеріальних та інших цінностей і відносин [1, с. 12].

Виявом глобалізації є інтеграційні процеси. Основною метою глобальної інтеграції виступає реалізація загальних інтересів, шляхом досягнення геостратегічного консенсусу та збереження національної ідентичності. Процес інтеграції держав як абстрактне поняття має початковий (мінімальна взаємодія держав, коли можна констатувати наявність інтеграційного процесу) і кінцевий етапи (взаємодія такого масштабу, коли держави втрачають міжнародну правосуб'єктність, яка властива їм як первинним суб'єктам міжнародного права). Кінцевим етапом інтеграційного процесу є створення єдиної держави. Отже, процес інтеграції держав – це процес побудови міждержавної моделі співпраці, для яких характерна сукупність міжнародно-правових ознак.

Такий процес первинно впливає на держави. Проте право не може також бути осторонь вказаних процесів, тому вплив на право глобалізації та інтеграції світового співтовариства позначається на всіх його проявах від законодавчої системи окремої держави до правової культури громадянина цієї держави.

Проблемами глобалізаційних змін у правовій науці цікавилися багато сучасних дослідників, серед яких особливо необхідно відзначити праці З. Баумана, Л. Васечко, І. Жаровської, Л. Луць, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, Р. Робертсона, М. Шепелева та ін. Проте в українській науковій спільноті досі не вироблено єдиного підходу до сприйняття правової глобалістики як науки, тому й відсутнє ортодоксальне визначення її предмета.

Основу глобалізації заклала масова міграція та інтеграційні ринки капіталу XIX ст. Технічні досягнення, що дозволили пришвидшити і здешевити переміщення людей, товарів, грошей, інформації тощо, значно посилили початкові тенденції. У XX ст. межі національних держав стали занадто тісні для швидкозростаючих виробничих сил і ринкові відносини вийшли за межі національних кордонів. Економічні, науково-технічні, політичні, культурні та інші відносини дедалі більше стають позадержавними, і цілком природно, усе менш контрольованими державою або урядовими організаціями. Інтенсивні процеси глобалізації відбувалися спочатку під час активного формування єдиного світового економічного простору. Сьогодні ці процеси також відбуваються в усіх сферах суспільного життя, у тому числі й у юриспруденції.

Важливим для теоретичного розуміння визначення ознак змін, що відбуваються у сфері права. На нашу думку, їх можна виокремити в ряд груп.

1. Зміна сталих правових категорій, які існували донедавна. Перед юридичною наукою постала потреба розроблення нового наукового концепту світового глобального правового розвитку. Дослідження державно-правових явищ у межах теорії держави і права має глибинний аксіологічний зміст, оскільки визначає ціннісні та антиціннісні явища в межах нового праворозуміння. Глобалізаційний простір відкидає антиціннісні явища класичної світобудови, трансформуючи всю політичну та правову реальність. Проявляється також антропо-правовий зміст, тобто заради людини як соціальної істоти здійснюються трансформації та модернізаційні зміни. Людина виступає автентичним інтерпретатором нового політико-владного і правового характеру світобуття на основі новітнього ідеологічного сприйняття і глибинного соціокультурного досвіду державотворення.

Серед прикладів таких змін можна назвати розвиток прав “четвертого” покоління, котрі якщо не докорінно змінюють усталену правову реальність, то піддають її суттєвому переосмисленню. До них можна віднести інститут шлюбу, який на сьогодні, окрім класичного розуміння його як союзу чоловіка та жінки, розширює своє тлумачення через сприйняття громадянського шлюбу й одностатевих партнерських відносин за практично тотожні шлюбні відносини. Те ж стосується права на продовження роду, яке на сьогодні значно розширилося шляхом використання новітніх репродуктивних технологій, у тому числі шляхом можливості запліднення *in vitro* та з допомогою сурогатної матері. Виникають нові форми взаємозв'язків не тільки у приватно-правовій, але й у публічно-правовій сфері. Зокрема, новітня форма альтернативного вирішення спору, як-то, наприклад, медіація, із часом стає дедалі більш затребуваною та ефективнішою, ніж класичний судовий процес.

2. Поява нових суспільних відносин, які потребують правового регулювання. У таких випадках міжнародне правове регулювання відсутнє або носить поверхневий характер. Міжнародні норми передають усі проблемні питання на розсуд внутрішньодержавного законодавства. Останнє, у свою чергу, у позитивному випадку створює норми права для регулювання суспільних відносин, або ж взагалі заплющує очі на існування певних питань, які потребують правового регулювання.

До таких новітніх проблемних питань ми можемо віднести аспекти, що стосуються визнання правового статусу ембріону (деякі держави визначають його право на життя з моменту зачаття, інші – з 14 днів після зачаття, ще інші – з 22 тижня розвитку, не визначають за ембріоном людини жодних прав та вважають, що тільки момент живонародження можна вважати правовим початком життя особи).

До новітніх питань віднесемо також проблеми дозволу дослідів над людьми та їх ембріонами, легітимності зміни статі особи, закінчення життя особи (особливо в аспекті дозволу евтаназії), кріонізації тіла людини, трансплантації органів та донорства, терапевтичного клонування, правового регулювання обігу криптовалюти та безліч інших.

3. Зміна управлінсько-владних відносин, оскільки особа може активно впливати на органи державної влади та виступати реальним учасником правотворчого процесу. Сучасне суспільство характеризується поглибленням трансформаційних процесів. В умовах світових трансформацій державна влада не лише виступає об'єктом впливу, а й сама може активно впливати на зміни в суспільстві, сприяє гармонізації держави і права, вдосконаленню міжнародного права, підвищенню ефективності владного регулювання та рівня суспільної або індивідуальної правосвідомості тощо.

Розвиток інформаційних технологій дозволяє в умовах глобалізації здійснювати з боку громадянського суспільства активний вплив на владну діяльність та визначає можливості її контролю. Тут слід згадати електронні петиції, народну законодавчу ініціативу, електронне голосування та електронне врядування взагалі. Такі засоби виступають не просто елементом легітимації влади, але й забезпечують громадськості участь у політичних і правових процесах. Тому в умовах глобалізації право набуває рис компромісу між владою та суспільством.

4. Універсальність права. Необхідно визнати, що універсальний характер глобальних проблем вимагає багатосторонніх рішень. Вплив глобалізації на економічне, політичне, правове і соціальне життя держав і народів відбувається в різних формах і різними методами. Щодо результатів такої дії, то їх потужність

і спрямованість залежать від багатьох чинників, і, у першу чергу, від правової сфери. Це знайшло своє безпосереднє вираження в конституціях більшості держав – членів ООН, включаючи й Конституцію України. Важливе значення в подальшій універсалізації внутрішньодержавного права має закріплення в національних конституціях сучасного комплексу невідчужуваних природних прав та свобод людини, а також визнання того, що загальновизнані принципи й норми міжнародного права є пріоритетною складовою частиною національної правової системи [2, с. 296–297].

Особливо яскраво це проявляється в контексті прав людини. Прихильники універсальності прав людини припускають наявність певних загальних стандартів прав людини, застосовних до будь-якого суспільства. Їхня позиція зводиться до того, що права людини не є продуктом однієї культури, а відповідні стандарти вироблені в результаті зусиль усього міжнародного співтовариства [3, с. 34].

5. Уніфікація права. Правову глобалізацію в наукових колах розглядають як неперервний, об'єктивно існуючий, загальносвітовий процес, що поширюється на правовідносини в усіх сферах суспільного життя, які мають світове значення, зумовлює виникнення взаємозв'язків і взаємо-залежності між суб'єктами таких правовідносин, сприяє уніфікації, стандартизації норм прав. Сутність стандартизації полягає в тому, що глобалізація, змінюючи національне право держави, крім іншого, адаптує його до міжнародно-правових стандартів, тобто міжнародно-правових норм і принципів, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права в тих чи інших сферах міждержавної співпраці. Вони встановлюють певні нормативні вимоги, дотримуватись яких повинні всі держави [4, с. 844–845]. Уніфікація у праві – це процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин [4, с. 910]. Указані вимоги є нетиповими, формуючи, відтак, типові правові процедури у політико-владній сфері всезагального характеру.

Міжнародне суспільство розробило правові стандарти в різних сферах існування суспільства: від соціальних та трудових до універсальних норм у політичній сфері. “Сьогодні співпраця держави та громадянського суспільства перестала бути суто завданням національного рівня. До цього процесу активно долучаються й міжнародні організації, що не тільки сприяє посиленню соціального діалогу в окремих державах, але й дає змогу розбудовувати стабільні відносини між державами на єдиних ціннісних засадах – захисту прав людини, верховенства права та демократії. У свою чергу, це зумовлює активізацію діалогу влади та громадських організацій, підвищує його якість, ефективність взаємодії сторін, результативність співпраці та характер досягнутих домовленостей, що сприяє зміцненню потенціалу консенсусної демократії і солідарних засад соціального розвитку” [5, с. 7].

Відбувається уніфікація міжнародних норм та процес їхньої імплементації в законодавство окремих держав. Право стає соціально справедливим регулятором суспільних відносин, унаслідок чого відбувається процес демократизації державно-владних інституцій. Правова глобалізація активізує процес формування сильного громадянського суспільства, що спричиняє активний діалог та співпрацю між ним і державною владою на паритетних засадах. Становлення громадянського суспільства залежить від дієвості механізму суспільного контролю за державно-владними структурами. Правова глобалізація активізує ці процеси насамперед через встановлення громадських прав. Забезпечити суттєву перебудову державно-

владного концепту можна через дієвість механізму юридично-нормативного регулювання владних процесів.

6. Юридична толерантність. Суть її ми зводимо до того, що на сьогодні в умовах глобалізації неможливе правове регулювання, яке б мало одновекторний вплив чи обстоювало інтереси однієї сторони. Примус вже не може бути ефективним методом правового регулювання суспільних відносин. Аксиологія права тепер здебільшого полягає у встановленні рівноваги між примирювальними процедурами і примусом. Право по-кликане допомагати знаходити такий компроміс між різними цінностями, котрий дозволяв би людям із різними цінностями (моральними, політичними, соціальними) мирно і, що найголовніше, у безпеці спів-існувати разом [6, с. 79].

Право, як і всі соціальні явища, видозмінюються під впливом глобалізації. Виокремлено низку ознак трансформації права в умовах глобалізації: зміна сталих правових категорій, які існували донедавна; поява нових суспільних відносин, які потребують правового регулювання; зміна управлінсько-владних відносин, оскільки особа може активно впливати на органи державної влади й виступати реальним учасником правотворчого процесу; універсалізація права; уніфікація права; правова толерантність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Марченко М.Н.* Государство и право в условиях глобализации. М. : Проспект, 2008. С. 12–13.
2. *Бірюков Р.М.* Правовий розвиток в умовах глобалізації. Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. 52. С. 295–299.
3. *Колесніченко Н.М.* Універсальність прав людини: сучасні підходи до проблеми. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. 2012. Т. 178. Вип. 166. С. 31–35.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. В.Ю. Шемшученка. К., 2007. С. 844–845.
5. Діалог суспільства і влади: європейські правові стандарти та досвід : збірка док. / за заг. ред. В. М. Литвина. К. : Парламент. вид-во, 2011. 480 с.
6. *Гетьман І.* Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 2. С. 46–54.

Отримано 20.11.2017